18 સંચાર-માધ્યમ અને જાહેરાત

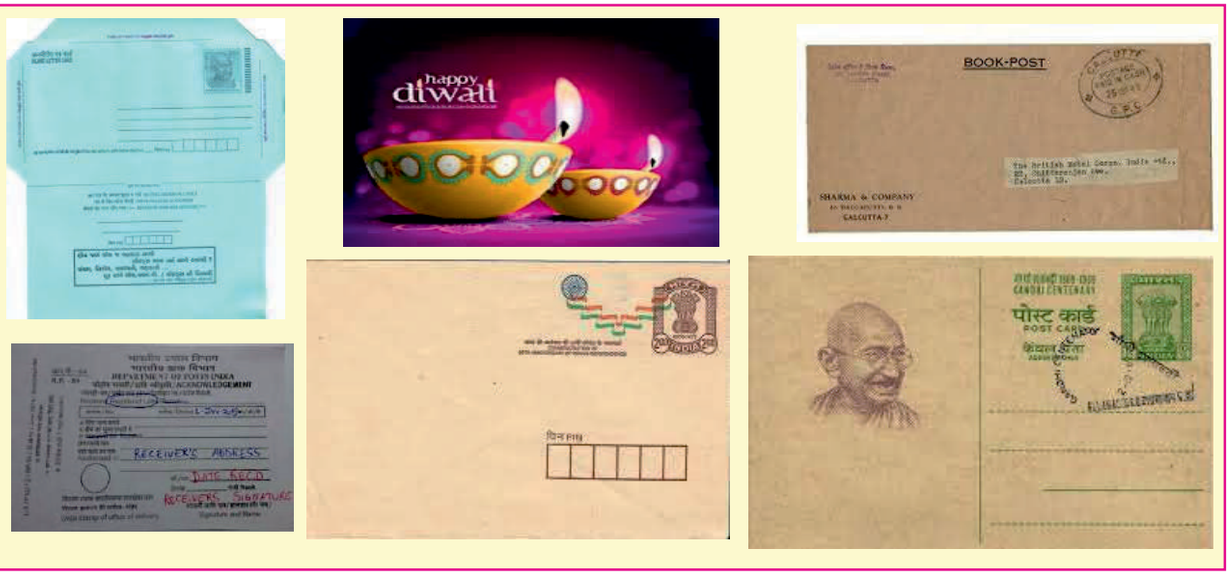
આપણે જાણીએ છીએ કે માનવી એક વિચારશીલ સામાજિક પ્રાણી છે. 'બુદ્ધિ' એને મળેલી સૌથી મહત્ત્વની ભેટ છે. મનુષ્ય જ્યારે ભય, સુખ, દુઃખ વગેરે ભાવ અનુભવે છે ત્યારે એને વ્યક્ત કરવા પ્રયત્ન કરે છે. તે પોતાનું સુખ બીજાઓને વહેંચીને સુખમાં વધારો કરે છે, જ્યારે દુઃખને વહેંચીને દુઃખ હળવું કરે છે.

એક સ્થળેથી બીજા સ્થળે માહિતી અથવા સંદેશો મોકલવા કે પ્રાપ્ત કરવાની વિસ્તૃત વ્યવસ્થાને સંચારતંત્ર કે સંચાર માધ્યમ કહેવાય છે. પહેલાંના સમયમાં ઢોલ વગાડીને, પક્ષીઓ દ્વારા, આગ કે ધુમાડાના સંકેત દ્વારા, ઝંડા લહેરાવીને, મોટા અવાજે બૂમો પાડીને, ચિત્રો અથવા સંકેતો દ્વારા સંદેશો આપવામાં આવતો હતો. આમ, ભાષા સાથે ચિત્રલિપિનો વિકાસ શરૂ થયો હશે અને તે રીતે સંદેશો પહોંચાડવામાં આવતો. કેટલીક વખતે પ્રાણીઓ અને પક્ષીઓને સંદેશો પહોંચાડવા માટે ઉપયોગમાં લેવામાં આવતાં હતાં. શરૂઆતમાં પરિવહનનાં સાધનો જ સંચારનાં સાધનો હતાં. સમય જતાં પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, પોસ્ટઑફિસ, ટેલિફોન, મોબાઇલ ફોન, ફેક્સ, ઉપગ્રહો અને ઇન્ટરનેટે સંચાર-વ્યવસ્થાને ખૂબ જ ઝડપી અને સરળ બનાવી છે.

વિજ્ઞાન અને ટેક્નોલૉજીના ક્ષેત્રમાં વિકાસ કરવા સંચારે મહત્ત્વનો ફાળો આપ્યો છે. સંચારનાં માધ્યમોને કારણે સમયની દૃષ્ટિએ દુનિયા નાની થઈ ગઈ છે. આધુનિક સંચારતંત્રે પૂરા વિશ્વને એક વૈશ્વિક ગ્રામમાં ફેરવી નાખ્યું છે. વર્તમાનમાં આર્થિક વિકાસ આધુનિક સંચારતંત્ર પર આધારિત છે. આપણે પૃથ્વીની સપાટી પર કે અવકાશમાં બનતી ઘણી ઘટનાઓ જીવંત જોવા માટે સક્ષમ બન્યાં છીએ. દેશના આર્થિક, સામાજિક, રાજકીય તથા સાંસ્કૃતિક વિકાસની સાથે-સાથે સંચારતંત્ર રાષ્ટ્રીય એકતા અને અખંડિતતાને જાળવી રાખવા માટેની મહત્ત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે. ભારત જેવા વિશાળ દેશમાં પૂર, દુષ્કાળ, ભૂકંપ, ચક્રવાત, ત્સુનામી વગેરે કુદરતી આપત્તિઓ અને માનવસર્જિત આપત્તિ-વ્યવસ્થાપન વિકસિત સંચારતંત્ર વિના શક્ય નથી.

ટપાલપદ્ધતિ

પહેલાંના સમયમાં સાંકેતિક કે મૌખિક સંદેશ મોકલવામાં આવતા તેનું સ્થાન લેખિત સંદેશાઓએ લીધું. એમાંથી ટપાલ-પ્રથાનો જન્મ થયો. ભારતમાં આધુનિક ટપાલસેવાની શરૂઆત ઈ. સ. 1854માં થઈ હતી. લોકો દૂર-દૂર રહેતા પોતાનાં સગાંસંબંધી, મિત્રો કે સરકારી કચેરીઓને પત્ર મોકલવા લાગ્યા. વેપારીઓ પણ પત્ર દ્વારા વેપાર કરવા લાગ્યા. તેની મદદથી દુનિયાના કોઈ પણ ખૂણામાં પત્ર, ગ્રીટિંગકાર્ડ વગેરે મોકલવાની સગવડ છે.

ટપાલસેવાના નમૂના

આપણા દેશમાં આપણે ખૂબ જ સસ્તા દરે પત્ર, આંતરદેશીય પત્ર કે પરબીડિયું મોકલી શકીએ અને ખૂબ જ થોડા સમયમાં તેનો જવાબ પણ પરત મેળવી શકીએ છીએ. કેટલાક અગત્યના પત્રો રજિસ્ટર એડી દ્વારા, પૈસા મનીઑર્ડર દ્વારા અને વસ્તુઓ પાર્સલ દ્વારા મોકલાવી શકીએ છીએ.

પ્રવૃત્તિ

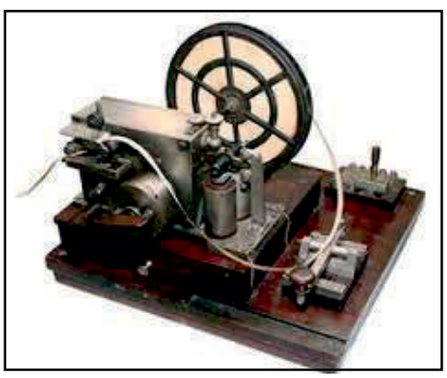
- દેશ-વિદેશની ટપાલટિકિટો એકત્રિત કરી આલબમ તૈયાર કરો.
- તમારા મિત્રને જન્મદિવસની શુભેચ્છા પાઠવવા પોસ્ટકાર્ડ લખો.

ટેલિગ્રામ (તાર)

ટેલિગ્રામની શોધ ઈ.સ. 1850માં કરવામાં આવી હતી. ભારતમાં ટેલિગ્રામ સેવા સૌપ્રથમ કોલકાતા અને ડાયમંડ હાર્બર વચ્ચે શરૂ થઈ હતી. ટેલિગ્રામ દ્વારા નાના-નાના સંદેશાઓ એક સ્થળેથી બીજા સ્થળે ઝડપથી પહોંચી જતા. આ પછી તેમાં એક્સપ્રેસ તારની સુવિધા આવી જેનો ખર્ચ વધારે થતો હતો. આ સંદેશો તરત જ વ્યક્તિને મળી જતો હતો. આ સુવિધા ભારતમાં 13 જુલાઈ, 2003માં બંધ કરવામાં આવી છે.

ટેલિગ્રામ (તાર)

ટેલિગ્રામ મશીન

પુસ્તકો

પુસ્તકો જ્ઞાનનો ભંડાર છે. પુસ્તકો એક પેઢીનું જ્ઞાન, એના વિચારો, એની સિદ્ધિઓ વગેરે બીજી પેઢી સુધી પહોંચાડવામાં સફળ રહ્યાં છે. પુસ્તકો જ્ઞાન અને માહિતીનો પ્રચાર અને પ્રસાર કરે છે. વર્તમાન સમયમાં ઈ-બુકનું ચલણ વધ્યું છે.

પ્રવૃત્તિ

- શાળાની લાઈબ્રેરીમાંથી વધુ વંચાતાં પુસ્તકોની યાદી તૈયાર કરો.
- વર્ષ દરમિયાન તમે વાંચેલાં પુસ્તકોની યાદી તૈયાર કરો.

વર્તમાનપત્રો

વર્તમાનપત્રો દુનિયાના કોઈ પણ ખૂણે બનતી ઘટનાઓ, જાહેરાતો, દુઃખદ નોંધ, આજનું ભવિષ્ય, પંચાંગ, વિશેષ દિન, તિથિ, ચોઘડિયાં વગેરે બાબતો આપણા સુધી પહોંચાડે છે. આપણે ત્યાં વિવિધ ભાષાઓમાં અનેક દૈનિકપત્રો અને સામયિકોનું પ્રકાશન થાય છે.

વર્તમાનપત્રો

રેડિયો

રેડિયો એ શ્રાવ્ય પ્રકારનું સંચાર-માધ્યમ છે. રેડિયો પર સંગીત, લોકગીત, ફિલ્મી ગીતો, પરિસંવાદ, રમત-ગમત સમાચાર, નાટક, હવામાન સમાચાર, ખોવાયેલી વ્યક્તિની જાહેરાત, ભજન, વાર્તા જેવા કાર્યક્રમો સાંભળવા મળે છે. આ ઉપરાંત વરસાદ, પૂર, ચક્રવાત જેવી સંકટ સમયની આપત્તિઓની જાણ કરવામાં આવે છે. રેડિયો સુવિધા મોબાઈલમાં પણ ઉપલબ્ધ છે.

આટલું જાણો

- રેડિયોની શોધ ઈ.સ. 1895માં ઇટાલીના માર્કોનીને ફાળે જાય છે.
- આકાશવાણીનું સૌપ્રથમ કેન્દ્ર ઇંગ્લેન્ડમાં સ્થાપવામાં આવ્યું હતું.
- ભારતમાં મુંબઈ અને કોલકાતા ખાતે ખાનગી કંપનીએ ટ્રાન્સમિટર દ્વારા માહિતી પ્રસારણ કરવાની શરૂઆત કરી.
- ઈ.સ. 1930માં મુંબઈ અને કોલકાતા ખાતેનાં ટ્રાન્સમિટરો સરકારે પોતાના હસ્તકે લઈને તેનું નામ 'ઇન્ડિયન બ્રોડ કાસ્ટિંગ સર્વિસ' રાખ્યું.
- ઈ.સ. 1957માં તેનું નામ 'આકાશવાણી' રાખવામાં આવ્યું.
- પ્રસારભારતી ભારતનું જાહેર પ્રસારણકર્તા સ્વાયત્ત કૉર્પોરેશન છે. તેની સ્થાપના તા. 23-11-1997માં કરવામાં આવી હતી. આજે ઑલ ઇન્ડિયા રેડિયો અને દૂરદર્શન નેટવર્કની સેવા પ્રસારભારતી દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવે છે. હાલમાં FM રેડિયોનું પ્રસારણ પણ થઈ રહ્યું છે.

સિનેમા

સિનેમા પણ શિક્ષણ અને મનોરંજનનું એક લોકપ્રિય સાધન છે. ફિલ્મ દ્વારા સામાજિક, સાંસ્કૃતિક બાબતોનું પણ શિક્ષણ આપવામાં આવે છે. ફિલ્મ દ્વારા લોકોની રહેણીકરણી, વિચારસરણીમાં પરિવર્તન આવ્યું છે. કેટલાક રીતરિવાજો, માન્યતાઓ, અંધશ્રદ્ધાઓ અને વહેમો સામે સંઘર્ષ કરવાનું સિનેમાથી શીખવા મળે છે. સૌથી વધુ ચલચિત્રો ભારતમાં બને છે.

ટેલિવિઝન

ટેલિવિઝન આજનું સૌથી લોકપ્રિય દૃશ્ય-શ્રાવ્ય સંચાર-માધ્યમ છે. તમારા ઘરમાં રાખવામાં આવેલ ટી.વી. સમગ્ર દુનિયાના સમાચારો, ફિલ્મો, સીરિયલો, શૈક્ષણિક કાર્યક્રમો આપણી સમક્ષ રજૂ કરે છે. તાજેતરના સમાચાર કે વિવિધ રમતોનું જીવંત પ્રસારણ જોવા મળે છે.

આટલું જાણો

- ટી.વી.ની શોધ જહોન લોગી બાયર્ડ દ્વારા કરવામાં આવી હતી.
- ભારતમાં સૌપ્રથમ ટેલિવિઝન પ્રસારણ કેન્દ્રનો પ્રારંભ 15 સપ્ટેમ્બર, 1959માં દિલ્લી ખાતે પાઇલોટ પ્રૉજેક્ટ તરીકે શરૂ થયો હતો.
- ભારતમાંના બીજા ટેલિવિઝન પ્રસારણ કેન્દ્રની શરૂઆત ઈ.સ. 1972માં મુંબઈ ખાતે થઈ હતી.
- ઈ.સ. 1976માં દૂરદર્શનનો વિભાગ 'ઑલ ઇન્ડિયા રેડિયો'થી અલગ કરવામાં આવ્યો.
- તા. 15 માર્ચ, 1976માં અમદાવાદ ખાતે ઈસરો મારફતે પ્રસારણ કેન્દ્ર શરૂ થયું અને તા. 02-10-1987ના રોજ અમદાવાદ ડી.ડી. ગિરનાર ચેનલ શરૂ થઈ.
- તા. 26-01-2000માં 'ડીડી જ્ઞાનદર્શન' નામની શૈક્ષણિક ચેનલ શરૂ કરવામાં આવી.
- પ્રાથમિક, માધ્યમિક, ઉચ્ચત્તર શિક્ષણ, આરોગ્ય, ખેતી વગેરે મહત્ત્વના કાર્યક્રમો 'વંદે ગુજરાત' ચેનલ દ્વારા રાજ્ય સરકાર રજૂ કરે છે.

મોબાઈલ ફોન

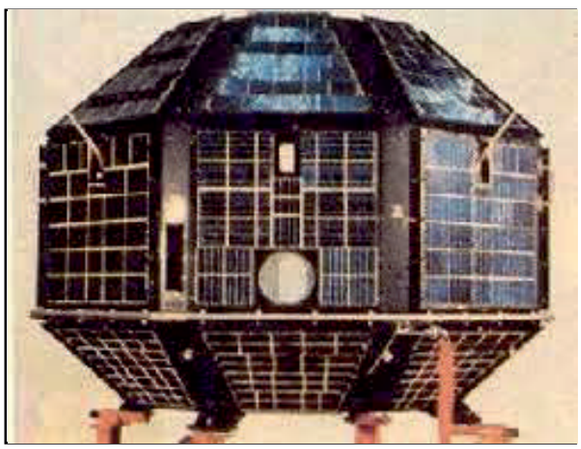
સંચાર-માધ્યમનું હાલનું અગત્યનું સાધન મોબાઈલ ફોન છે. મોબાઈલ ફોન દ્વારા એક વ્યક્તિ બીજી વ્યક્તિને નંબર લગાવીને કોઈ પણ સ્થળેથી વાતચીત કરી શકે છે. મોબાઈલ ફોનમાં ઘડિયાળ, વિડિયો-ઓડિયો પ્લેયર, ટૉર્ચ, કૅલેન્ડર, કેલ્ક્યુલેટર, રેડિયો વગેરેની સુવિધા હોય છે. તેનાથી આપણે રેલવે-બસ-સિનેમાની ટિકિટ બુક કરાવી શકીએ છીએ. મોબાઈલ ફોનની અંદર વપરાતા ઇન્ટરનેટથી ઘણી માહિતી આપણે પ્રાપ્ત કરી શકીએ છીએ. અનેકવિધ સુવિધાઓ માટે વર્તમાનમાં મોબાઈલ ફોન જરૂરી ઉપકરણ બની ગયું છે.

પ્રવૃત્તિ

શિક્ષકની મદદથી મોબાઈલ ફોનમાં આવતી શૈક્ષણિક એપની યાદી બનાવો.

કૃત્રિમ ઉપગ્રહ (સેટેલાઇટ)

સંચાર-માધ્યમ તરીકે કૃત્રિમ ઉપગ્રહ વધુ ઉપયોગી છે. આ કૃત્રિમ ઉપગ્રહ માનવસર્જિત છે. તેને અવકાશમાં મૂકવામાં આવે છે. પૃથ્વી પરથી અવકાશમાં રોજબરોજના સમાચાર, મોસમની જાણકારી, વિવિધ કાર્યક્રમો ઉપગ્રહ દ્વારા પૃથ્વી પરના કોઈ પણ સ્થળના ટેલિવિઝન, કમ્પ્યૂટર અને મોબાઈલ ફોન જેવાં સાધનોમાં પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. પૃથ્વીના પેટાળમાં પાણી, ખનીજભંડાર છુપાયેલા છે તેની માહિતી પણ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. આપણા ઘરથી બીજા સ્થળ વચ્ચેનું અંતર અને રસ્તો જાણી શકીએ છીએ. કૃત્રિમ ઉપગ્રહ દેશના સંરક્ષણક્ષેત્રે ખૂબ ઉપયોગી છે.

કૃત્રિમ ઉપગ્રહ

પ્રવૃત્તિ

- તમારા શિક્ષકની મદદથી ભારત દ્વારા અવકાશમાં તરતા મૂકવામાં આવેલ ઉપગ્રહોની યાદી તૈયાર કરો.
- તમારા શિક્ષકની મદદથી ઈસરોની માહિતી મેળવો.

સંચાર-માધ્યમ અને ટેક્નોલૉજી

માનવ-ઉત્ક્રાંતિની સાથે-સાથે અનેક જરૂરિયાતો ઉદ્ભવી. શરૂઆતમાં પ્રાથમિક જરૂરિયાતો જેવી કે ખોરાક, પાણી અને જાતિનું અસ્તિત્વ ટકાવી રાખવાની બાબત મુખ્ય હતી. સમય જતાં સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક બાબતની જરૂરિયાત ઉદ્ભવતા તે માટે સંચાર-માધ્યમની આવશ્યકતાઓ વધી તેથી તેમાં બદલાવ થવા લાગ્યો. પહેલાંના સમયમાં ટપાલવ્યવસ્થા હતી તેમાંથી ટેલિફોન, પેજર, મોબાઈલ ફોન, ફેક્સ જેવી સુવિધાઓ ટેક્નોલૉજીના માધ્યમથી વધવા લાગી અને તેના કારણે નવા-નવા ફેરફારો થવા લાગ્યા. વર્તમાન સમયમાં પણ જોઈએ તો સમાચારપત્રોમાં પણ ટેક્નોલૉજીનો ઉપયોગ થવા લાગ્યો. પહેલાં પેપર છાપવા માટે અક્ષર ગોઠવવા પડતા હતા. હવે તેની જગ્યાએ કમ્પ્યૂટરની મદદથી ટાઇપ કરીને છાપવા માટે આપી શકાય છે. ટેલિફોનમાં પહેલાં નંબરો ગોળ-ગોળ ફેરવવા પડતા એની જગ્યાએ હવે સીધા નંબર દબાવીને આપણે બીજી વ્યક્તિનો સંપર્ક સાધી શકીએ છીએ. નવી શોધ વોકીટોકીની થઈ. તેનો ઉપયોગ પોલીસ વધુ પ્રમાણમાં કરે છે.

માનવી જેટલી ઝડપથી વિચારે છે તેટલી ઝડપથી તેનો પ્રચાર કે પ્રસાર કરી શકે છે. સંચાર-માધ્યમનાં સાધનો જેવાં કે ટીવી, રેડિયો, પ્રોજેક્ટર, કમ્પ્યૂટર, મોબાઈલ ફોન જેવાં સાધનો ટેક્નોલૉજીના માધ્યમથી આવ્યાં અને તેમાં રોજબરોજ ફેરફાર થતાં રહ્યા છે. હવે વ્યક્તિ એકબીજાને મોબાઈલ ફોન કે કમ્પ્યૂટર દ્વારા પ્રત્યક્ષ જોઈ શકે છે અને વાતચીત પણ કરી શકે છે. આપણે લખેલા કાગળો ઈમેલ કે ફેક્સ દ્વારા તરત જ બીજી જગ્યાએ પહોંચાડી શકીએ છીએ. ટેક્નોલૉજીના ઉપયોગથી સંચાર-માધ્યમનો વિકાસ વધુ ને વધુ થયો છે.

ટેલિવિઝનના કાર્યક્રમમાં પણ ફેરફાર થવા લાગ્યા છે. કૃત્રિમ ઉપગ્રહ દ્વારા કૃષિક્ષેત્રની માહિતી ઝડપથી અને સચોટ મેળવી શકાય છે. સમાચારો, ફિલ્મો, સિરિયલો, શૈક્ષણિક કાર્યક્રમો, જાહેરાતો આ ઉપરાંત પૂર, ભૂકંપ, વાવાઝોડું જેવી બાબતોની માહિતી પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. વ્યક્તિ સંચાર-માધ્યમના સાધન તરીકે મોબાઇલ ફોનનો ઉપયોગ ફક્ત વાતચીત માટે જ નહિ પરંતુ સંદેશાની આપલે માટે પણ છે. સંદેશા માટે અનેક પ્રકારની સોશિયલ મીડિયા એપ અને માહિતીની શોધ કરવા માટે બ્રાઉઝરનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. આ પ્રકારની એપ આવવાથી સમાજમાં અને શિક્ષણમાં અનેક પરિવર્તનો આવ્યાં છે.

લોકશાહીમાં સંચાર-માધ્યમ

દેશમાં બનતા બનાવોની માહિતી લોકો સુધી પહોંચાડવા માટે સંચાર-માધ્યમનું મહત્ત્વ વધી રહ્યું છે. લોકોના જીવન-ધોરણમાં પરિવર્તન લાવવા સરકાર લોકો માટે કેવાં કાર્યો કરે છે તેની જાણકારી આપી કે લઈ શકાય છે અને સામાન્ય લોકો સુધી સહેલાઈથી પહોંચાડી શકાય છે. સરકાર દ્વારા કરવામાં આવતા શિક્ષણ, આરોગ્ય, કૃષિ જેવાં કાર્યોની માહિતી સંચાર-માધ્યમ દ્વારા પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. સરકારે કરેલાં કાર્યો અને કામગીરીમાં રહેલી ક્ષતિઓને વિરોધ પક્ષ ઉજાગર કરે છે. સરકાર સંચાર-માધ્યમો ઉપર દેખરેખ પણ રાખે છે. રેડિયો અને ટીવી પર આવતા સમાચારોની સમાજ પર કેવી અસર થશે તે જુએ છે. સંચાર-માધ્યમો અને સોશિયલ મીડિયા સાચી માહિતી જ રજૂ કરે છે કે કેમ ? તે દરેક નાગરિકે ચકાસવું જોઈએ.

સંચાર-માધ્યમનો વિવેકપૂર્ણ ઉપયોગ

આપણે સંચાર-માધ્યમનો ઉપયોગ યોગ્ય રીતે કરવો જોઈએ. પ્રદૂષણ, પાણી-સમસ્યા, ગરીબી, બાળમજૂરી, મહિલાઓ પરના અત્યાચારો જેવી ઘટનાઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરતા વિષય ઉપર વધુમાં વધુ ચર્ચા થવી જોઈએ. તેના માટે ટેલિવિઝન, રેડિયો, સમાચારપત્રો વગેરે માધ્યમોનો વિશેષ ઉપયોગ થવો જોઈએ. ક્યારેક આપણે આવા વિષય ઉપર એકબીજા ઉપર આક્ષેપબાજી થતી હોય તેવા દ્રશ્ય પણ ટેલિવિઝન ઉપર જોવા મળે છે જેની સમાજ પર વિપરીત અસર થાય છે. મોબાઇલ ફોન પર મહિલાઓ, બાળકો, વૃદ્ધ કે ગરીબ ઉપર અત્યાચાર થતાં હોય તેવા વિડિયો ન મૂકવા જોઈએ. અભ્યાસ કરતાં વિદ્યાર્થીઓએ મોબાઇલ ફોનનો ઉપયોગ વાતચીત પૂરતો જ કરવો જોઈએ. તેમાં આવતી ગેમ, ઇન્ટરનેટનો વપરાશ ઓછો અને વિવેકપૂર્ણ જ કરવો. મોબાઇલ ફોનના પ્રકાશને કારણે આંખને નુકસાન થાય છે તથા સમય અને શિક્ષણ પર વિપરીત અસર થાય છે. જેથી તેનો ઉપયોગ ઓછો કરવો જોઈએ.

આમ, આપણા રોજિંદા જીવનમાં સંચાર-માધ્યમોનું સ્થાન મહત્ત્વનું રહ્યું છે. પરંતુ તેનો વિવેકપૂર્ણ ઉપયોગ થાય એ ખૂબ જ જરૂરી છે.

જાહેરાત

આજના સમયમાં જાહેરાતનું મહત્ત્વ વધારે જોવા મળે છે. આપણે ત્યાં તહેવારો આવે ત્યારે વિક્રેતાઓ ગ્રાહકને આકર્ષવા માટે અવનવી સ્કીમ રાખે છે. જેમકે, 50 ટકા ફી, વૉશિંગ મશીન સાથે 500 રૂપિયા ગિફ્ટ વાઉચર ફી, 1 રૂપિયામાં રેફ્રિજરેટર વસાવો, એક જોડી કપડાં સાથે એક જોડી ફ્રી, ગેરેંટેડ ગિફ્ટ વગેરે મળે છે. આમ કરવા પાછળનું કારણ જોઈએ તો વ્યવસાયમાં હરીફાઈ છે.

જાણવા જેવું

જાહેરાતની શરૂઆત

- ઇજિપ્ત અને મધ્યયુગીન લોકો ચિત્ર દ્વારા જાહેરાત કરતા.
- જૂન, 1936માં ફ્રેંચ અખબારે પ્રથમ વખત વિક્રેતા પાસેથી નાણાં લઈને જાહેરાત છાપવાની શરૂઆત કરી હતી.
- ઈ. સ. 1920થી રેડિયો પર જાહેરાતની શરૂઆત થઈ.
- ઈ. સ. 1920થી રેડિયો પર આ ગીતના પ્રયોજક જે-તે કંપની કે સંસ્થા છે તેમ જાહેરાત કરવામાં આવતી.

જાહેરાતનાં માધ્યમો

વેપારીઓ, પેઢીઓ, સંસ્થાઓ, શાળાઓ પોતાના દ્વારા કરવામાં આવેલ કાર્યોને બજારમાં કે વ્યવસાયના ક્ષેત્ર સુધી પહોંચાડવામાં જાહેરાતનો બહોળા પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરે છે. તમે ટીવી જોતાં હશો ત્યારે ચેનલમાં આવતા પ્રોગ્રામની

વચ્ચે જાહેરાત આવે છે. ખરું ને ? ભીંતચિત્રો, રેડિયો, સિનેમા, ટેલિવિઝન, બેનર, મોબાઈલ ફોન, ટેલિફોન, પત્રિકા, ખરીદીના થેલા, બસસ્ટૅન્ડના બાંકડા, મૅગેઝિન, અખબારો, બસ કે ટ્રેનની સાઈડ ઉપર સંગીતનાં સાધનો, લાઇટબિલ, વેરાબિલ વગેરે જાહેરાતોનાં માધ્યમો છે.

પ્રવૃત્તિ

જાહેરાત સાથે કેવા પ્રકારની વ્યક્તિઓ સંકળાયેલી છે ? તેની યાદી બનાવો.

જાહેરાતના ફાયદા–ગેરફાયદા

વિક્રેતાએ માલનું વેચાણ વધારવું હોય તો જાહેરાત કરવી પડતી હોય છે.

ફાયદાઓ :

- વસ્તુ પર છાપવામાં આવેલ કિંમતને જાણી શકાય છે.
- વસ્તુની સામાન્ય માહિતી વ્યક્તિ સુધી સારી રીતે પહોંચાડી શકાય છે.

ગેરફાયદાઓ :

- જાહેરાત પાછળ નાણાંનો ખૂબ જ ખર્ચ થતો હોય છે અને તેનું ભારણ ગ્રાહકને ભોગવવું પડતું હોય છે.
- જાહેરાત કરનાર વ્યક્તિ જે વસ્તુનો પ્રચાર કરે છે, તે વસ્તુ કદાચ પોતે વાપરતા ન હોય એવું પણ બને છે.
- જાહેરાતના આધારે ખરીદી કરવામાં આપણે ક્યારેક છેતરાઈ પણ જઈએ છીએ.
- ટીવી પર દર્શાવવામાં આવતી જાહેરાત જોઈને ક્યારેક આપણે મનમાં ક્ષોભ અનુભવીએ છીએ. કારણ કે દરેક વસ્તુ આપણે ખરીદી શકતા નથી. બાળકો કે વડીલોને અપાવી શકતાં નથી એવો અનુભવ થાય છે.
- દેખાદેખીનું ચલણ વધી જાય છે.

જાહેરાતથી સાવધાન

- ખોટી કે લોભામણી જાહેરાતથી સાવધાન રહેવું જોઈએ.
- ચિત્ર કે પોસ્ટર અથવા વિડિયો દ્વારા દર્શાવવામાં આવતી વસ્તુની ચકાસણી કરી ખરીદી કરવાનો આગ્રહ રાખવો જોઈએ.
- સામાજિક, આર્થિક, સાંસ્કૃતિક કે ધાર્મિક બાબતોને નિષેધાત્મક અસર કરતી હોય તેવી જાહેરાતોને પ્રોત્સાહન આપવું નહિ અને તે પ્રત્યે સરકારનું ધ્યાન દોરવું જોઈએ.

જાહેરાતનાં સામાજિક મૂલ્યો

આજે જાહેરાત સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક જીવનનો મુખ્ય ભાગ બની ગઈ છે. આપણે જે જાહેરાત જોઈએ છીએ તેની ચર્ચા સમાજમાં કરવામાં આવતી હોય છે. સરકાર દ્વારા સમાજના ઉત્થાન માટે જાહેરાતો કરવામાં આવે છે જેમકે બાળલગ્ન ન કરવાં, આરોગ્ય, વસતિ-નિયંત્રણ, દીકરીને શિક્ષણ આપો, બાળકોને કુપોષણથી બચાવો વગેરે જાહેરાતો દ્વારા એનો વિશેષ ફેલાવો કરીને સામાજિક જાગૃતિ લાવી શકાય છે.

જાહેરાત અને લોકશાહી

લોકશાહી રાષ્ટ્રોમાં ઘણું કરીને સંચાર-માધ્યમો સ્વતંત્રતા ધરાવે છે. લોકશાહીને મજબૂત કરવા અને ટકાવવા સમૂહ માધ્યમો દ્વારા પ્રસારિત થતી જાહેરાતો મહત્ત્વની ભૂમિકા ભજવે છે. જેમકે,

- લોકશાહીમાં લોકકલ્યાણ કેન્દ્રસ્થાને છે. જાહેરાતો દ્વારા સરકાર લોકકલ્યાણની યોજનાઓનો ખ્યાલ લોકો સુધી પહોંચાડે છે.
- લોકોપયોગી સામાજિક, આર્થિક, સાંસ્કૃતિક કે અન્ય બાબતોની માહિતી જાહેરાતનાં માધ્યમો દ્વારા સરકાર લોકો સુધી પહોંચાડે છે.
- શિક્ષણનો પ્રચાર અને પ્રસાર, કુરિવાજો, અંધવિશ્વાસ, બાળલગ્નની પ્રથા, ખોટી માન્યતાઓનું ખંડન લોકશાહીમાં જાહેરાતનાં માધ્યમોથી થાય છે. જેથી લોકશાહી પરિપક્વ બને છે.
- લોકશાહીમાં સરકાર સાંસદો, મંત્રીઓ, ધારાસભ્યો વગેરે દ્વારા અપાતી સેવાઓનો પ્રસાર જાહેરાત દ્વારા કરે છે.

- સરકાર દ્વારા આરોગ્યવિષયક, જળ બચાવો, બેટી બચાવો, બેટી પઢાઓ, સ્વચ્છતા અભિયાન વગેરે લોકશાહી પોષક પરિબળોને જાહેરાતના માધ્યમ દ્વારા ઉજાગર કરે છે.
- લોકશાહીનાં તત્ત્વો જેવા કે સમાનતા, સ્વતંત્રતા, બંધુત્વ અને એકતાના ખ્યાલો સમૂહ માધ્યમ દ્વારા અપાતી જાહેરાતો મારફતે દૃઢ થાય છે જેનાથી લોકશાહી વધારે સબળી બને છે.
- સરકાર લોકોને મતદાનની સમગ્ર પ્રક્રિયાની સમજ જાહેરાતો દ્વારા આપે છે.
- સરકારે પોતાના કાર્યકાળ દરમિયાન કરેલાં લોકોપયોગી કાર્યોને જાહેરાતના માધ્યમથી લોકો સુધી પહોંચાડીને ફરી વાર સત્તા પ્રાપ્ત કરવાના પ્રયત્નો કરે છે.

આમ, સંચાર-માધ્યમો અને જાહેરાતો સમાજમાં મહત્ત્વનું સ્થાન ધરાવે છે. જેના દ્વારા વ્યક્તિના જીવનમાં મહત્ત્વના સામાજિક, ધાર્મિક, આર્થિક, રાજનૈતિક અને વૈયક્તિક જીવનમાં પરિવર્તન થતું જોવા મળે છે.

સ્વાધ્યાય

G3I8N2

1. ખાલી જગ્યા પૂરો :

(1) મિત્રને શુભેચ્છા આપવા ..... કાર્ડનો ઉપયોગ થાય છે.
(2) ભારતમાં ટેલિગ્રામની શરૂઆત ..... વર્ષમાં થઈ હતી.
(3) રેડિયો ..... પ્રકારનું માધ્યમ છે.
(4) મનોરંજન માટેનું લોકપ્રિય દૃશ્ય-શ્રાવ્ય સાધન ..... છે.
(5) પૃથ્વીના પેટાળમાં રહેલાં ખનીજોની માહિતી મેળવવા ..... ખૂબ જ ઉપયોગી માધ્યમ છે.

2. નીચેનાં વિધાનો ખરાં છે કે ખોટાં તે જણાવો :

(1) રક્ષાબંધનની રાખડી આંતરદેશીય પત્ર દ્વારા મોકલી શકાય છે.
(2) ખોરાક માનવીની પ્રાથમિક જરૂરિયાત છે.
(3) વોકીટોકીનો ઉપયોગ પોલીસ કરે છે.
(4) જાહેરાતમાં આવતી બધી જ વસ્તુઓ ગુણવત્તાવાળી હોય છે.
(5) મોબાઈલ ફોન સંચાર-માધ્યમનું ઉત્તમ સાધન છે.

3. નીચેના પ્રશ્નોનાં એક-બે વાક્યોમાં ઉત્તર આપો :

(1) પોસ્ટઑફિસ દ્વારા પૈસા કેવી રીતે મોકલી શકાય ?
(2) જાહેરાત પ્રસારણ માટેનાં કોઈ પણ બે માધ્યમો જણાવો.
(3) સંચાર-માધ્યમ એટલે શું ?
(4) જાહેરાતના બે ફાયદાઓ જણાવો.
(5) સરકાર સામાજિક જાગૃતિ માટે કઈ-કઈ જાહેરાતો કરે છે ?

4. ટૂંક નોંધ લખો :

(1) જાહેરાતના ગેરફાયદા
(2) કૃત્રિમ ઉપગ્રહનો ઉપયોગ
(3) મોબાઈલ ફોન દ્વારા પ્રાપ્ત થતી સુવિધાઓ

5. નીચેના પ્રશ્નોનાં બે-ત્રણ વાક્યોમાં ઉત્તર આપો :

(1) લોકશાહીમાં સંચાર-માધ્યમો કેમ ઉપયોગી છે ?
(2) સંચાર-માધ્યમોનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરશો ?
(3) સિનેમાંથી જાગૃતિ આવે છે. સમજાવો.
(4) ટીવીના ફાયદાઓ જણાવો.